

A Jászság – a magyarországi Alánia

ALÁNOK ÉS MAGYAROK

Úgy tartják, hogy az ember sorsában a jelleme, a világhoz való viszonya is megjelenik. Bizonyára, ugyanezt lehet elmondani egy nép életrajzáról is. Az alán fenomén történelmi nyomot hagyott Európa és Ázsia sok országában. Mi most Magyarországról szólunk, pontosabban – arról a területéről, amelyet magyarországi Alániának tekinthetünk. Magyarul Jászságnak nevezik. «Jászok» – ez az alánoknak, az oszétek őseinek a régi szláv és magyar neve.

KIVONULÁS, AZ ÍGÉRET FÖLDJÉNEK KERESÉSE

Nem őrizte meg részletes beszámoló, s mi sem ismerünk drámai jelzőket arra az eseményre, amikor az alán közösség örökre elhagyta a hazáját. Csak arról tudunk, hogy egy tízezer főnyi alán közösség a negyven ezres polovec hordával, mert nem óhajtottak a mongol hódítóknak meghajolni, elment a Dunához. Több mint valószínű, a kunoknak és az alánoknak is, akik a mongol agresszió elől menekültek, a magyarok megállapodást ajánlottak. Attól kezdve, amikor a menekültek megérkeztek Magyarországra az 1239-es évben, s maga IV. Béla király fogadta őket a határon, leszögezhetjük, hogy a vendégek nem voltak váratlanok. Az alánok és a kunok az új hazában a magyar királytól különleges kiváltságokat kaptak, ezekért azonban kötelesek voltak szükség esetén az első parancsszóra hadba indulni. Ahogyan a poloveceket Magyarországon kunoknak, a kun településeket pedig Kunságnak, az alánokat jászoknak és Jászságnak kezdték nevezni. Az újdonsült vendégeknek földet és privilégiumokat osztván, a magyar királyoknak, IV. Bélának, utána pedig IV. Lászlónak világos célja volt – a hadra fogható szövetségeseiket a veszélyeztetett határok mentén letelepíteni, ily módon biztosítani az országot a nyugtalan szomszédok betörései ellen.

Azok a jászok, akik a XIII. században kerültek és telepedtek le Magyarországra, minden konfliktus nélkül belegyökereztek a középkori magyar társadalomba, azonban kénytelenek voltak alkalmazkodni az új körülményekhez, végül, nem voltak képesek megőrizni eredeti formájában a saját kultúrájukat.

A régészeti ásatások eredményei alapján világosan látható, hogy egészen a XV. század végéig a jászok igyekeztek megtartani a sajátosságaikat. Egy évszázad múlva már kevésbé különböztek az őket körülvevő magyar lakosságtól, azonban több, mint két évszázad múlva is őrizték még a hagyományos viseletüket, a besmethoz hasonló alán kaftánokat hordtak. A népviselethez való ragaszkodás – a jászok megkülönböztető vonása. Még később is jogot kaptak a saját öltözetük viselésére, ami még az 1778-as törvényben is benne foglaltatott.

Évszázadok múlva azok a történészek, akik a jászok gyökereit kutatták, a kezdetben úgy vélték, hogy a jászok a Balkánról érkeztek Magyarországra, ahol szintén éltek alánok. És csak az archeológiai ásatások tették lehetővé, hogy pontosan megállapítsák az alánok származási helyét. Selmeczi László, az ismert régész bebizonyította, hogy a jászok a kunokkal (polovecekkal) együtt érkeztek, a kultúrájuk a kaukázusi Alánia-Oszétiához kapcsolódik. S amikor a XX. század közepén a Magyar Országos Levéltárban felfedezték az 1422-ből származó jász glosszáriumot, minden véglegesen a saját helyére került.

AZ ELSŐ TALÁLKOZÁSOK ÉS A HONFOGLALÁS

Magyarország – viszonylag fiatal ország. Az időszámítás kezdetén a magyarok ősei az Urál mellékén éltek. Benyomulva a Volga, Don és a Kaukázus közötti sztyeppére a magyar törzsek az Alánok szomszédjaivá váltak. Különösen a VIII. és a IX. századokban, a magyaroknak nyugatra, a dunai földekre való elvonulásuk előtt voltak erősek az alánok és a magyarok közötti kapcsolatok.

A mondákban szó van arról, hogy a magyarok ősatyja két fivér – Hunor és Magyar voltak, akik Dula alán fejedelem lányait vették nőül, s ebből a házasságból származott a magyar nép. Az alánokkal való kapcsolat a magyar nyelvben is tükröződött, amely néhány tucat gazdasági, katonai és szociális terminust kölcsönzött az alán nyelvből – közöttük az «Aladár» (katonai vezető), «asszony» (úrnő), «legény» (ifjú), «ezüst», «híd», «kard», «vért», «üveg».

A IX. század végi magyar történelmi eseményeket honfoglalásnak nevezik. A jövő Magyarországa valamikor Pannónia volt – a legnagyobb római provincia a Dunánál. A nyugtalan barbárokkal való szomszédosságuk s ugyanakkor Itália közelsége miatt különlegesen fontos jelentőségű volt Róma számára. Az V. század kezdetén azonban a gyengülő rómaiak elhagyták Pannóniát, s annak a földjére egymással harcolva sokféle törzs és nép érkezett. De csak a magyaroknak sikerült örökre megmaradniuk itt, s ezt a termékeny síkságot hazájukká tenni.

Mondák őrzik a doni alánok emlékét, akik a honfoglalás közben egyesültek a magyarokkal. A Dunánál a magyarok újabb találkozósa ment végbe azokkal az alánokkal, akik még korábban telepedtek le Pannóniában, a nagy népvándorlás korában. Akkor, az V. század elején, pontosan itt jött létre az alánoknak a germánokkal – a vandálokkal és a szvébekkel való szövetsége. Innen indult el a győzelmes nyugati hadjáratuk, amelyik a harcias szövetségeseiket egészen a Pireneusokig és Észak-Afrikáig sodorta.

Az utóbbi régészeti ásatások megerősítették, hogy Pannóniának ez a korábbi alán lakossága a magyarok bejöveteléig s a Magyar Királyság megalakulásáig, sőt még a XIII. századig, az alán emigránsoknak a Jászság területén történt megjelenéséit fennmaradt.

PRAVOSZLÁVIÁBÓL – KATOLICIZMUSBA

A kereszténység történetében rendkívül különös a magyarországi jászoknak a katolicizmusra való áttérése. Bár a jászok pravoszlávokként érkeztek Magyarországra, kénytelenek voltak felvenni a katolikus hitet, mert a pravoszlávtságot itt pogányságnak tartották. A jászok katolikus hitre való áttérítésével a ferences rend foglalkozott. Ez a folyamat 1472-ben a római pápa áldásával ment végbe. Erre emlékezik a szerzetesek hálájából épült Szent Ferenc Templom Jászberényben. Ez a XV. századi templom nemcsak a magyarországi jászok tekervényes vallástörténetének az emléke, hanem annak is, hogy a jászok kitaranak a hajdani választásuk mellett.

A kunokkal ellentétben, akik megmaradtak protestánsoknak, a jászok – mint előtte is, katolikusok maradtak. A konzervatív ragaszkodás igen jellemző a jászokra: a katolikus mivolt megerősítette a magyar koronához fűződő hűségüket, s további kiváltságok alapjául szolgált.

Egyébként az alán vallási hagyományok túlságosan erősek ahhoz, hogy végleg beleolvadjanak a katolicizmusba. A mindenütt tapasztalható természetes vallásosságban könnyű felismernünk az alán jelleget. Jászszentgyörgy főterén egy dekoratív oszlopot állítottak Szent György tiszteletére, s mellette egy kőtábla azoknak a névsorával, akik részt vettek az oszlop felállítatásában. A templomot itt is Szent Györgynek szentelték. Szent György nyári ünnepe a szent Roscse Hetagban tartott oszét Uasztirdzsi ünneppel esik egybe.

A Jászság 15 települése közül három viseli az idmádott szentét. Két település Szent György nevét hordja. A harmadik a felső Jászságban található – Jászfelsőszentgyörgy. Egy másik szent neve, Jászszentandrás nevében örökítődött meg. Az elsőként szólított Andrásnak, Krisztus tanítványai egyikének szentelték a település templomát. Mint Szent György oszlopa is, Szent András ábrázolása is közvetlenül a földre van állítva, a hívők megkülönböztetett érzését kifejezve.

Szent András alakja az alánok szeretett szentjeként csak az első látásra meghökkentő. A magyarországi alánok-jászoknak a kaukázusi alán-oszétékkel ellentétben nem szakadtak meg az egyházi hagyományai, s igen valószínű, hogy kezdetől fogva az alán keresztény kanonikus

vonulat folytatják. Mint ismeretes, Szent András apostol elsőként ment Alániába Krisztus hitének a hirdetésére.

Még egy ragyogó példa az alán vallásos hagyományokra – Szent Vendel, a pásztorok és a nyájak védőszentje. A magyar kutatók megállapították, hogy ennek a katolikus szentnek az alakjában a jászok számára az alán Falvara testesül meg. Szent Vendel ábrázolása a báránnyal igen népszerű a Jászságban. Szent Vendel szobraiban olyan jellegzetes nevű jász településeken gyönyörködhetünk, mint Jászboldogháza. A szent megfestett alakja Jászberény ferences temploma falfestményének az egyik részlete.

Vendel oldalán a pásztor és sajtukészítő alakja, annak a gazdasági ágazatnak a képviselői, amelyet a magasztalt szent védelmére rábíznak.

A JÁSZOK TERMÉSZETE: MINDENT KÖZÖSEN – DE TULAJDONOSKÉNT

A jászok igen büszkék a származásukra és örömmel beszélnek a népi alkatuk értékeiről. Közöttük szerepel a céltudatosság és a rugalmasság, a kitartás és a munkaszeretet, a fejlett öntudatosság és összetartás, amelyek mindig segítségükre voltak túlélni a sok-sok megpróbáltatást. Még mindenki emlékszik rá, hogy annak idején nemcsak a tehetős, hanem a szegény jászok is részt vettek a Jászság visszavásárlásában.

Úgy tartják, hogy a jász társadalom ma is őrzi a zárt szerkezetét, amely az elmúlt korok katonai hierarchiája hatására alakult ki. A közeli rokonság segíti egymást, a komolyabb döntések előtt családi tanácskozást tartanak. A jászok ragaszkodnak a tulajdonukhoz, nehezen kerülnek közeli kapcsolatba az idegenekkel, de akiket befogadnak maguk közé, végig kiállnak mellettük.

A jászok lehetnek ugyan forrófejűek, azonban mindig igyekeznek megőrizni a méltóságukat és előnyben részesítik a tartózkodást. A környező nem jász lakosság a hideghónaljú gúnynévvel illeti őket. A jász mindig az első hely elfoglalására tör. Ha kitűz egy célt maga elé, feltétlenül igyekszik azt elérni, sőt, ha nem kedvez neki az idő, a körülmények hatására, visszavonul. A kedvező pillanatra várva, azonban feltétlenül újra támadásba lendül. Úgy tartják, hogy a jászok különleges taktikai képességgel rendelkeznek. Emiatt nagyszámú közöttük a magasán képzett értelmiségi, aki magas pozíciókat tölt be az állam szolgálatában, Magyarország tudományos és kulturális életében.

A tájékozott jász közönség a Kaukázust az elődök bölcsőjének tartja. A jász értelmiség képzetében a Kaukázus Alánia-Oszétia és a Jászság megtestesítője, a múlt és a jelen összekapcsolója. A jászok számára, akik évszázadok óta a magyar sík magyar rónán élnek, a hegyek – a szellemi haza képe. Jásziákóhalma község felett a tiszta időben láthatók a távoli hegyek vonulata. Természetesen, ez nem a Kaukázus, hanem a Mátra hegyei, a Kárpátok

nyúlványáé. De a költői kontúrjuk a jász festők vásznain is megjelenik, a jászsági poéták megverselik őket, a régi haza felidézőinek tartják azokat.

A MINDENKORI MEG A JELENLEGI KAPITÁNYOK

A magyar történészek a jászok középkori társadalmát bemutatva, aláhúzzák annak az oszéték szociális organizmusához való hasonlóságát. A területiális jász közösség familiákból állt, amelyek további családokra oszlottak. A feudális Magyarország rendszerébe kerülve a jászok megőrizték a tulajdon társadalmi felépítésüket. Ennek köszönhetően kaptak a magyar királyoktól kiváltságokat, s közösen teljesítettek katonai szolgálatot. Az arisztokráciájuk, az egyszerű szabad népet irányítva, nem tudott földesurakká válni, mert a jászok között nem voltak jobbágyok, mindenki elegendő földdel és szilárd saját gazdasággal rendelkezett.

A jászok csak magának a királynak adóztak, aki földet és öngazgatást adományozott nekik. Az ő kötelességük a katonai szolgálat volt.

A régi jász elit kapitányokká lett, akik személyes nemességgel rendelkeztek. Az egyszerű jászok szintén kiváltságokkal rendelkeztek, bár nem voltak földesurak, semmiben sem függtek a kapitányaiktól. Az igazgatás legmagasabb szervét – a jász nihászt – magyarul szállásnak nevezték, s ennek a tagjai – a szálláskapitányok. Az első adatok a jász kapitányokról a XIV. század végéről származnak. A «kapitány szó» (a latin «caput» – «fej») manapság inkább katonai rangként ismeretes, azokban az időkben pedig így nevezték a helyi vezetőket, akik a népet a békeidőben és a jász lovasságot a háborúban irányították.

A kapitány, ha hivatalba lép, megkapja a jász kürt másolatát, amelybe egy ezüst pohárkát helyeztek, s a kapitány bort ivott belőle, üdvözölvén a jászokat. Lehel kürtje a jász kapitányok számára a hatalom és a méltóság szimbóluma volt. Ünnepi alkalmakkor a jászok vezérének a vállán függött. A magyar királyok koronázási ünnepélyein a kürt annak a kapitánynak a vállán ékeskedett, aki a jász és a kun lovasságot vezényelte.

Amikor 1995-ben Budapesten a Redemptio 250. évfordulójára gyűltek össze, a jászok elhatározták, hogy megőrik a múlt kapitányainak emlékét, s megújítják a hagyományt. Jászberényben Kapitány kertet létesítettek, ahol az elmúlt évszázadok mindegyik kapitányának emlékkövet állítottak.

A kapitányt évente választják – sorjában, mindegyik jász településről. A kapitány testesíti meg a jászok egységét, s képviseli őket a kulturális és tudományos rendezvényeken.

A mai jász kapitányoknak nincs lovagi címe és katonai rangja, a feladata a hagyományörzés. A mai kapitányság mindenekelőtt a jász szellemiség jelképe, a jász szabadság folytatása.

Magyarország arculata megváltozott, a jászok azonban sosem váltak hűtlenné az őseik által vállalt kötelességhez, s évszázadokon keresztül katonákat adtak a hazának. A jász lovasság jelentős szerepet játszott Magyarország hadtörténetében. A huszárság a XV. században a nemesi felkelés idején kezdődött, s teljesen megfelelt a nemes lelkű jászoknak.

Egyébként a XVII. század után, amikor a huszár ezredek a reguláris hadsereg szabályzata szerint kezdtek működni, a jászok nem közkatonaként, hanem tisztakként szolgáltak. A jász bronzhuszár, az I. világháború jász huszáraira emlékezve, Jászberény főterén ugratja a lovát.

Budapesten a Hadtörténeti Múzeumban őrzik a huszár relikviákat. A jászok hagyományos színe a zöld. A jász huszárt zöld színű csákó különböztette meg a többi lovas katonától.

A díszteremben egy tekintélyes vászonkép függ «A huszárság diadalútja», amely aranyérmét nyert a Párizsi Világkiállításon az 1900. évben. A szerzője a kiemelkedő magyar csataképfestő művész, a jászapáti jász származék, Vágó Pál. Hűen ragaszkodott a jász szokásokhoz, és a régi hagyományok szerint temették – hatökrös szekéren vitték ki a temetőbe.

A JÁSZ RENESZÁNSZ

A jászok kulturális mozgalmának fő központja a Jász Múzeum Jászberényben. Az igazgatója Bathó Edit, a népi kultúra tehetséges kutatója és a jász reneszánsz mozgatója. A múzeumban gazdag gyűjtemény található a jász múltat őrző tárgyakból és dokumentumokból. A Jász Múzeum publikálja a tudományos kutatások eredményeit, tudományos fórumokat és ragyogó ünnepeket szervez a jász kultúrának. A rendezők ékes jász viseletbe öltöztették a rendezőnőt, aki a rendezvény vendégeit fogadja. Az ünnepeken népviseletbe öltözni nemcsak presztízst jelent, hanem divatos dolog is.

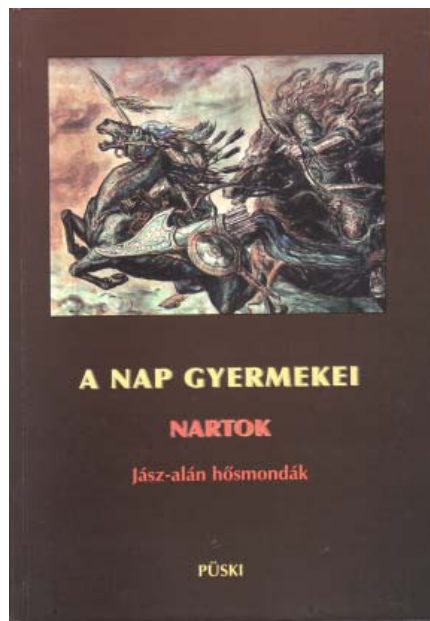
Újjászületett a jász hímzés divatja is. Ez a kiváló kézműves Misi Éva érdeme, aki maga köré gyűjtötte és a régi mesterségre oktatta a kézimunkázók tucatjait. Itt a XIX. században

kezdték szövetre hímezni, korábban a jászok csak bőrre hímeztek. Jász tulipánokat és hímzésekkel díszített ruhákat viseltek még a hollywoodi csillagok is. A Jászok Egyesülete, amelynek az élén dr. Dobos László áll, Magyarország minden jászát egyesíti. A Jászságért Alapítvány a kulturális kezdeményezések finanszírozására van megteremtve. Ennek a megalapítója Magyarország legnagyobb bankjának a vezérigazgatója, a jász Csányi Sándor. Dr. Csányi Sándor még egy másik alapítványt is szervezett a szegény családokból származó tehetséges gyermekek számára. Ez országos jelentőséggel bír, s a tíz éves kortól egészen az egyetem befejezéséig támogatja a gyermekeket.

A jász alapítvány támogatásával Jászberényben jászági évkönyv jelenik meg rendszeresen, Budapesten pedig magyar nyelven látott napvilágot a «Nart eposz» a jász közéleti személyiség és műfordító, Kovács J. Béla fordításában. Kovács J. Béla szintén lefordította a tudós-nyelvész, Vaszo Abajev alapvető munkáit is, és sok más oszét történész és nyelvész műveit.

Jászberényben működik a képzőművészek egyesülete, a van néptánc együttes is. Az oszét fül számára szokatlan dallam nem csalja meg a figyelmes nézőt: a ritmus mértéke ugyanaz. A jász táncot könnyű megkülönböztetni a magyartól: a férfiak vetélkedésével kezdődik. Csak a szigorú próbát kiállva lehet táncba hívni a hölgyet.

A jász történelmi sportmozgalom szintén foglalkozik a hagyományos sportágak reneszánszával: a lovaglással, az íjászával, a hadi játékokkal. Ősszel tartják a jász lovasok és íjások ünnepét. A verseny lebonyolítása után ünnepi asztal következik. A vendégeknek tisztelet poharat nyújtanak át. Elhangzanak az üdvözlő- és a választószók. Minden úgy zajlik, mintha tegnap érkeztek volna Oszétiából.

Önökkel ismerkedve valaki ezt mondhatja: régen összekeveredtünk a magyarokkal, de még mindig másképpen viselkedünk. A jászok egészen oszét módra ülnek körül az üstöt, amelyben marhagulyás fő, s helyezkednek el a hosszú asztal mellett. Csak egy kicsit szomorúan fest – senki sem tudja megmagyarázni, mi húzza ide, miért viselkedik másképpen, s miben rejlik a jász hagyományok mássága.

A MEZŐGAZDASÁGI REKORDOKTÓL AZ IPARI CSÚCSOKIG

Jászberény a magyarországi Alánia fővárosa. Van egy második rivális városa is – Jászapáti. Valamikor hallatlan versengés folyt közöttük. Jászberény akkor őrizte meg az örökös vezető helyét, amikor a jász terület ipari központjává vált.

Jászberényben emlékművet állítottak az elődöknek – a jászok vezérlo-kapitánya a hagyományos öltözetben. A talapzatán – a Jászság mind a tizenöt jász településének a címere. A jász települések neveit semmivel sem tévesztheted össze: Jászdózsza, Jászsószentgyörgy,

Jászfelsőszentgyörgy, Jászszeptandrás, Jászboldogháza, Jászjákóhalma, Jásztelek, Jászkisér, Jászladány, Jászárokszállás, Jászfényszaru, Jászágó, Jászivány.

A jászok azon a termékeny síkságon telepedtek le, amelyen lassan folydogál a két kis folyó – a Zagyva és a mellékfolyója a Tarna. A Jászság hagyományos földrajza, amely az oszét séma szokásai szerint épült fel, érthetetlen a környék lakossága számára: a Zagyva felső folyásánál a Felső-Jászság, az Alsó folyásánál – az Alsó-Jászság helyezkedik el. Budapeستől 70 kilométerre.

Földművelés és állattartás a jászok hagyományos foglalkozásai. A Jászság minden időben kiemelkedett a mezőgazdasági termények rekordjával. A jászok földterületei jelentősen meghaladták a magyar paraszti birtokokét, s ezekből kis földrészt szántóként különítették el. A föld jelentős részét az állattartásra hagyták meg, főképpen a juhtartásnak, ami nem volt jellemző Magyarországon más területein.

A mai jász konyha kevésbé különbözik a magyartól, azonban bármely gurman mesélhet a jászok birkahús kedveléséről, amely nélkül a Jászságban nem létezhet egyetlen ünnepség sem, a pulykáról, amelyet a karácsonyi asztalon tálalnak fel, arról, hogy a jászok előnyben részesítik a tésztát, s kevésbé kedvelik a burgonyát, végül a jász tejről, amelyet Budapestre szállítanak, mert csak ebből lesz jó aludttej.

Beszélhetnék arról is önöknek, hogy a jászok – született katonák, állattenyésztők és földművesek – sosem szerettek kereskedni. A XX. század közepéig a Jászságban juh és szarvasmarha tenyésztést folytattak, foglalkoztak a bőr feldolgozásával, először kezdtek igényesebb kikészítésű báránypremből bundát varrni (panofix).

Amikor a Jászságba megérkezett az ipar, a jászok igyekeztek az erőiket egyesíteni, támogatni egymást, hogy megőrizzék a vezető helyüket a gazdaságban. Úgy tartják, hogy jászok igen kitartó, rátermett, szívós vezetők. Már a szocialista időkben is sikeres vállalkozók és gyárigazgatók kerültek ki közülük, akik állami kitüntetésekkel kaptak.

A KIALAKULÁS ÉS VISSZA A FORRÁSOKHOZ

A X. század közepén a nyugati magyar kalandozásokat a német császár seregei megállították. A Duna és a Tisza mentén letelepülő magyarok felhagytak az Itáliába és Germániába történő betörésekkel. 1000 év karácsonyán Istvánt, Magyarország fiatal fejedelmét a római pápa áldásával megkoronázták. Szent István Magyarország királya lett, aki megkereszteltette a népét, és a hódító hordát Közép-Európa keresztény államává alakította, – ma elérhetetlen piederstárlól tekint az utódokra.

Nem kevés időbe tellett a magyaroknak, hogy megszokják az új szerepet és belakják a megszerzett hazát. A keresztény Magyarország csak három évszázad múlva emlékezett vissza az elhagyott őshazájára. A régi kéziratokat olvasva, azokról a földekről, amelyeket valaha az elődeik elhagytak, a magyar dominikánus szerzetesek útra keltek az őseik gyökereinek a megkeresésére. Az óhajtott célt csak Julianus barát érte el. Ő írt

is a hosszú útról, amely a kaukázusi Alánián vezetett keresztül. Így a régi szomszédok, az alánok újra megjelentek a magyar krónikák lapjain.

A kaukázusi Alániában az utazók hat hideg hónapot éltek át – ez volt az egyetlen hosszú állomás a gyötrelmes úton, amely terméketlen pusztaságokon és ismeretlen országokon vezetett keresztül.

Természetesen, a magyar szerzetesek nem véletlenül állapodtak meg pihenni Alániában, ahol Julianus szavaival, ahol a keresztény jelképek iránt akkora volt a tisztelet, hogy bárhol és bármikor zavartalanul lehetett járkalni, ha a keresztet bármilyen lobogós kopjára tűzik és felemelve hordják.

A magyar nosztalgiának és az alán vallásosságnak ez a találkozása manapság misztikusnak tűnik. Jött az 1235-ös esztendő, amikor a távoli Mongóliában a kuraltájon meghozták az ismerős ítéletet «a győzedelmes kardot az orosz és az alán vezérek fejére fordítjuk, akik ellenállni merészeltek nekünk».

Oroszország és Alánia sorsa meg lett pecsételve. A belviszályokba süppedt uralkodók nem tudtak ellenállni az invázióknak. Egy év múlva kezdődött a nyugatra irányuló mongol hadjárat, eltelt még két tél – s 1238-ban a hódítók rátörtek az alán földekre.

LEHEL KÜRTJE

A jász Lehel jelzőkürtjéről szóló közismert monda a magyar történelem korai korszakához fűződik, a honfoglalás időszakához. A történészek Lehel hőstettét egy régi vallásos hiedelemmel és szokással kapcsolják össze, amely még a szkíta időkből ismert.

A monda szerint, 955-ben a Lech folyónál vívott csatában a német sereg, élén Nagy Ottó császárral tönkrevverte a magyar hadat. A vereség annyira megsemmisítő erejű volt, hogy a nagyszámú magyar seregből csak

néhány harcos és három vezér maradt élve, akiknek az egyike a jász Lehel volt. A legenda szerint a császár a fogságba esett vezérek bátorságától való elragadtatásában, azt ajánlotta nekik, hogy önmaguk választhatják meg a kivégzésük nemét.

Lehel azt válaszolta, hogy utolsó kívánságként még egyszer megfújhassa a kürtjét. Odavitték neki a kürtjét, a kürtölés előtt azonban a jászok fogoly vezére az utolsó erejével rávetette magát a német császárra, s olyan erővel vágta azzal fejbe, hogy a kürt kicsorbult, a császár pedig szörnyethalt. A legenda szerint, Lehel ekkor azt kiáltotta, hogy most már kész meghalni, mert a megölt császár lelke, a rabhoz hasonlóképpen, neki fog szolgálni a túlvilágon.

A tudósok régóta tudják, hogy ez a formula egészen úgy hangzik, mint a halott ó-oszét szentelése. Lehel egy régi szokás szerint cselekedett – a saját halála előtt az ellenségét megölvén, arra szánta, hogy a túlvilágon szolgáljon neki.

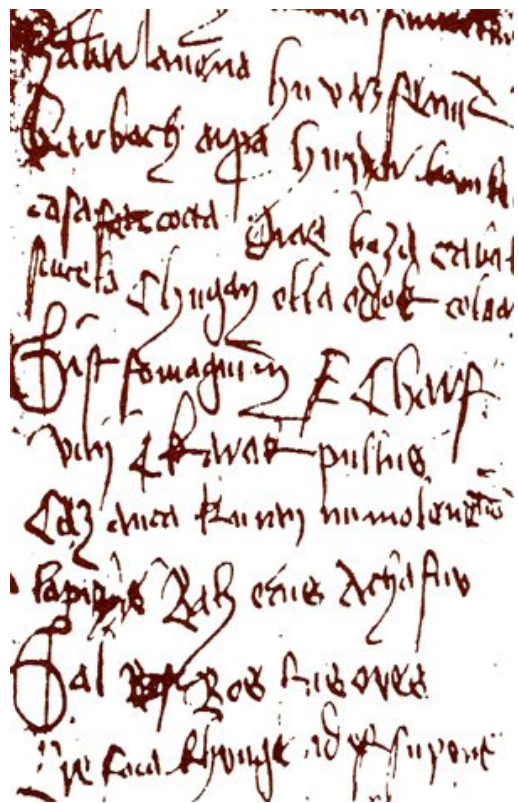
Ettől kezdve Lehel kürtje mindenkor nemcsak a jászok, hanem az Egész Magyarország jelképévé is vált. Az ábrázolásaival mindenütt találkozhatunk az országban, de fő jelképként a jász kürt csak a Jászság címereit és pecsétjeit díszíti.

A tudósok megállapították, hogy a kürt hossza 43 centiméter, orosz mesterek faragták elefántcsontból Kijev városában Vlagyimir Monomáh korában, és egy alán fejedelemnek ajándékozták. Amikor az alánok Magyarország területére telepedtek le, magukkal hozták.

Sok évszázad elmúltával a kürt a jász vezetők hatalmi jelképévé vált. Különleges ünnepi alkalmakkor ivásra is használták – borral töltötték tele, s felajánlották a díszvendég számára.

Ma ezt az elefántagyarból faragott, sassal, kentaurral, lovasokkal, vadászjelenetekkel díszített, a bizánci művészet dekoratív stílusában készült legendás történelmi ereklyét Jászberény város múzeumában őrzik, amelyet Lehel városának neveznek.

A JÁSZ GLOSSZÁRIUM ÉS SZÓJEGYZÉK

Az alán és a magyar kapcsolatok igen régi történetre tekintenek vissza. Azután, amikor a magyarok elődei a VI. évszázadban az Uráltól nyugat felé kezdtek mozogni, hosszú időt töltöttek a dél-orosz sztyeppén és az Észak-Kaukázusba, s az alánok közvetlen szomszédjai voltak.

Az alán és magyar szociális és etnokulturális kapcsolatok gyakran a magyar folklórban is kifejezésre jutottak. Amint V. I. Abájev megállapítja, «a magyar nép származásáról szóló monda szerint a magyar nép ősapjai két fivér – Hunor és Magyar voltak. Dula alán fejedelem lányait vették feleségül, s ebből a házasságból származott a magyar nép».

Eközben Abájev arra figyelmeztet, hogy a Dula név az oszét Dulatae nemzetség nevére emlékeztet. Valójában ez a legenda Kézai Simon (1283 körül) Krónikáján alapul, s mint A. V. Gadlo tartja, «alapja van feltételeznünk, hogy az alán fejedelem neve – megszemélyesített népnév», a Dulo nemzetség az alánokhoz tartozhat. Evvel A. V. Gadlo figyelembe veszi azt a tényt, hogy ennek a nemzetségnek a két ismert képviselője ősi iráni-kaukázusi származék

lehet – Kurt (vö. oszét-digor kurd 'vaskovács', perzsa gurd 'hős') és Asparux.

A IX. században a magyarok elhagyták a dél-orosz sztyeppét, tovább vonultak nyugat felé, és letelepedtek a mai Magyarország területén. Az alán-magyar kölcsönös kapcsolatok azután újultak meg, amikor a XIII. században a mongolok szétverték az alánokat, s a szövetségeseikkel, a kunokkal egy részük áttelepedett nyugatra. 1239 körül IV. Béla magyar király elhatározta, hogy a kunokat és az alánokat letelepíti Közép-Magyarországon. Az alánok (magyarul jászok) abban a körzetben telepedtek le, amelyik a Jászság nevet kapta, s amelynek adminisztratív központjává Jászberény vált.

Jászvásár (románul Iași, németül Jassy) elnevezése a Prut folyó partján szintén a jászokhoz-alánokhoz kapcsolódik. Az is lejegyzésre került, hogy 1323-ban az Anjou Károly Róbert király megengedte a jászoknak, hogy a saját zászlaik alatt csatázzanak.

A különféle magyar emlékekben nagyszámú jász név található. Magyarországon az első dokumentált említés a jászokról 1318-ból való, amikor az egyik oklevélben a jász Erzsébet neve szerepel. A másik oklevélben 1325-ből négy jászt említenek meg.

Egyes alán csoportok a kunokkal közös hullám után is kerülhettek Magyarországra. Többek között ismeretes, hogy 1365-ben I. Lajos király Magyarország nádorának, Kont Miklósnak átadta a fogságba esett alánokat és családjaikat.

A XVI. század közepéről két forrás említi, hogy a jászok ebben az időszakban még őrizték a nyelvüket, azonban 1693-ban azt közlik, hogy már áttértek a magyar nyelv használatára. A jászoknak privilégiumok voltak juttatva, amelyekkel egészen 1848-ig élhettek, a Jászság területének autonóm jogai csak 1876 után változtak meg. Magyarországon hét település viseli az Eszlár (Oszlár) nevet, amely az Aslar 'jászok' névhez fűződik, az alán névhez a török nyelvekben használatos -lar többesjel kapcsolódik.

1957-ben a Magyar Országos Levéltár munkatársa, Fekete Nagy Antal egy 1422-ből származó oklevelet fedezett fel. Az egyik oldalán latin nyelvű bírósági végzés szerepelt, amely Csév falu lakóihoz szólt (kb. 50 mérföldre északnyugatra Budapesttől), a másik oldalán pedig egy felsorolás, amely mintegy 40 szót tartalmazott, amelyeknek többségében meg volt adva a latin vagy magyar jelentésük is.

Amint azután Németh Gyula magyar kutatója megállapította, ezek a szavak a magyar jászok-alánok nyelvén íródtak. A véleménye szerint, a feljegyzés olyan személyhez köthető, aki tudott jászul, egy bírósági emberhez, akinek egy folyó ügy vizsgálatát rendelték el. A hivatalnok, előre látván, hogy ez jász településeken történik, amelyek közül az egyik – Jászfalu Csev mellett található, egy informátorához fordult, hogy állítson össze neki egy kis szöveget, amelyet az le is jegyzett az oklevél másik oldalára.

A jász szavak többsége az oszét nyel digor dialektusához kapcsolható:

Acca - 'kacsa', oszét. acc/accæ 'vadkacsa'
Ban - 'nap', oszét. nap
Basa- 'levesfajta', oszét. baš/basæ
Bax - 'ló', oszét. bæx
Car(i)f- 'vaj', oszét. sarv/carv
Cugan - 'öntöttvas (fazék)', digor. čigon
Dan - 'víz', oszét. don
Da - 'tied', oszét. dæ
Doc(e)ga - 'tehén', oszét. dugæ/docgæ fejőstehén'
Fit- 'hús', oszét. fyd/fid
Fus - 'juh', oszét. fyš/fus
Gal - 'bika', oszét. gal
Gist- 'túró', vö. oszét. дигор. ængæzun 'erjed', ængist 'forrni kezdő'
Heca(v) - 'gazda', oszét. xisaw/xecaw
Huvar - 'köles', oszét. xor/xwar
Huvas - 'széna', oszét. xoš/xwasæ
Jaika - 'tojás', oszét. ajk/ajkæ
Kapken- 'hal?', 'ikra?', oszét. kæf
Kar(a)k- 'tyúk', oszét. kark
Karbac - 'árpa', oszét. iron. kærvæz (árpafajta)
Kasa - 'kása', oszét. kas/kasæ ,
Kurajna- 'malom', oszét. kwyroj/kurojnæ
K'ever- 'kenyér', oszét. k'æbær
Manavona - 'búza', oszét. mænæw/mænæwæ
Na - 'mienk', oszét. næ

Odok- 'kanál', oszét. widyg/jedug
 Oras - 'kvász', oszét. digor. wæras V. I. Abájev a
 Osa (?) - 'nő', oszét. uš/osæ
 Qaz - 'liba', oszét. qaž/qaz
 Sabar- 'rozs'
 Saka - 'kecske', oszét. šægwyt
 Sana - 'bor', oszét. šæn/sænæ
 Tabac- 'tányér', oszét. tæbæğ
 Vas - 'borjú', oszét. digor. Wæss

V. I. Abájev a feltételezi a sabar és a germán *habar (ófelnémet habro. Újfelnémet Haber, Hafer 'zab' kapcsolatát. R. P. Ritter pedig a jász sǎbār/zǎbār-t tartja az ó-oszét æbær (xor) eltorzult formájának tartja, amelyik a mai oszét nyelvben 'árpa' jelentésű, a jászban pedig R. P. Ritter szerint 'zabot' jelentett. Ezt lehetővé tette a számára, hogy egy hipotézist állítson fel arról, hogy a qæbær > jász. zǎbār ó-oszét változás a magyar elnevezés ugyanaz a gabonaféle a – zab hatására mehetett végbe.

A szótár egy külön kifejezést is tartalmaz, a dabar horz-ot, amely az oszét digor dæ bon xwarz 'jó napot'-nak felel meg. A ban írásmódja alapjául szolgál annak a következtetésnek, hogy a XV. század kezdetén a magyarországi alán nyelvben nem ment végbe az a o-vátörtető történő változása az orrhangok előtt. Néhány szó felismerhetetlen maradt: pl. a guza és buca 'tésztakészítmény', a khvnge 'disznó', bár az utóbbi eléggé érdekes változat az oszét fingihunkæ 'orrryuk', azaz a jász khunge = oszét. Digor. xunk'gen, vö. sawgen Cecnél) 'orrryukas' (?), ami teljesen beleillik az állatok eufemisztikus elnevezésének oszét hagyományába a leginkább jellemző külső ismertetőjelük alapján.

V. I. Abájev fontos következtetést vont le a szójegyzékekben található, a kaukázusi nyelvekből kölcsönzött bæx és gal szavak alapján. A véleménye szerint, «arról van szó, hogy a magyarországi jászok a XV. században nyelvükben nem a dél-oroszországi vagy a krími alánok, hanem az észak-kaukázusi alánok sarjai, amelyek nyelvébe már a kaukázusi táptalajból kerültek be szavak».

Egészében véve, Németh Gyula szerint «biztonsággal erősíthetjük meg, hogy az oszét nyelv két alapvető dialógusa, az irón és digor közül a jász a digorhoz kapcsolódik», amennyiben a jász szavak jellemzőinek többsége a digorhoz hasonló: a szóvégi æ, a digor és a jász szavakban az e, u, i, s a szintén szóvégi k és t.

A digorhoz való lexikai közelség V. I. Abájev véleménye szerint a jász væs 'borjú' = oszét. Digor wæss és a jász oras 'kvas' = oszét. Digor wæras, hiányzik az ironban. Úgy véljük, hogy a kurajna 'malom' alakot a digor kurojnæ jász analógiájának tekinthetjük.

Az egyetlen szó, amelyet a jász glosszáriumban olykor ironnak ismernek el, a xorz. Mégis úgy gondoljuk, hogy az –o- vokalizáció igen valószínű a wa- elferdülésének tulajdonítható. Ez a feltételezés a véleményünk szerint meggyőző, s az oras 'kvas' = digor wæras, jász alakkal is megerősíthető, amelyben az o- a digor wæ-nek felel meg. A karbac- 'árpa' szót szintén hibásan vehették át, főképp az iron kærwæz 'árpafajta' miatt, valójában – karwæg 'kétsoros árpa' digor változattal is bír.

Amint megemlítettük, az idézett alán (jász) szavak mellett, Magyarország különféle középkori oklevelei egész sor a jászokhoz vagy a kunokhoz kapcsolódó antroponímiát tartalmaznak, amelyek etnikai azonosítása alapos vizsgálatot igényel: Ambultan (Ambustan), Arpan, Beegzan, Bondogaz (Bandagaz), Byk, Chakan, Shamaz, Chareth, Chatharc, Chyvach, Gubul, Iwachanon (ivachun, Ivahan), Kalhen, Keskene, Keverge (Keureg/ -ug), Kurman, Larzan, Magar, Zokan, stb.

Ezeknek neveknek egy része már iráni etimológiával rendelkezik. Nevezetesen az Ambustan az oszét æmbuzun 'gyarapodik' szóhoz csatolható, a Churz az oszét xorž/xwarz

'jó', a Chamaz kapcsolótát a nart eposz Xamyc hősnévéhez feltételezzük, amely a mongol Xabičiből eredeztethető. A XIV. századi Znagan az oszét æznag (az észak-oszét æznagon 'ellenséges' jelentésnek felel meg, a magyar jászok Zidmon neve a XVI. században az oszét Šidæamon apai névből származik.

A. Alemany még két antroponímiát idéz, amelyik a magyarországi jászokhoz kapcsolódik (1550. év), akik Dōša faluban (a mai Jászdózsa, a Jászberény városától északkeletre) éltek – Bögātör Orbān és Bögātör Šebešken nevét (a szerző ezeket a neveket nem emelte ki, R. B. megjegyzése).

AZ ÖNMEGVÁLTÁS VAGY REDEMPTIO

A magyarországi jászoknak létezik még egy történelmi emléke, annak az élő emléke, hogy amely a Lehel kürtjéhez hasonlóan egyesíti a Jászság lakosságát. Ez a történelmi okmány – az önmegváltásról szóló megegyezés. Tudományosan, latin nyelven – Redemptio.

Azután, midőn a XVI. században a törökök elpusztították Magyarországot a jászok földjét, – a Jászságot – a jászok elszigetelődtek, s a 150 éves török uralom alatt elveszítették az anyanyelvüket, azonban meg tudták őrizni a közösségtudatukat és a közös gyökereiket. Ma így mondhatjuk – identitásukat és népi öntudatukat.

A török kiűzése után a jászok visszatértek a korábbi lakóhelyükre, ahol újabb megpróbáltatások vártak rájuk. 1702-ben I. Lipót osztrák császár a jászföldet a német lovagrendnek adta el. A lovagok megfosztották a jászokat minden korábbi kiváltságuktól, a lényegét tekintve, jobbagysorsba taszították őket. Azonban a szabadságszerető jászok nem tudtak megbékülni a sorsukkal, hanem mozgalmat indítottak a felszabadulásukért.

Ennek eredményeképpen 1745-ben, már Mária Terézia uralkodása alatt, a jászok kivásárolták magukat, abban az időben hatalmas összegért, félmillió tallérért megvásárolták a szabadságukat.

Ahhoz, hogy ekkora összeg összegyűljön, a jászok gyűjtést folytattak a lakosság között, s

adósságot vettek fel a magyar bankokban, elsősorban zálog formájában, a külföldre hajtott szarvasmarhákért.

A visszakapott szabadon használatban levő földet a jászok egymás között annak megfelelő arányban osztották fel, ki mennyivel járult hozzá a megváltáshoz. Ez az esemény – az önmegváltás – a következő két évszázadban megerősítette a jászok öntudatát, s ma is hat.

S bár néhány évszázad elmúlt azóta, amikor a jászok elveszítették a nyelvüket, s beolvadtak a magyar nemzetbe, most is büszkék a származásukra. Amikor a XVIII. Században a jászok megvédték az öngazgatásukat és az egységüket biztosító jogukat, amelynek a hivatalos jelképe a – «jász kapitány» volt.

AZ ÖSSZEGZÉS ÉS A TÖRTÉNELEM FOLYTATÁSA

A szó legfontosabb értelmében a magyarországi jászok az alternatív alán történelmet éltek át. Nem mondtak le az egyetlen gazdagságról, amely képes egy népet megőrizni, s egyenlővé tenni – függetlenül a létszámának és területének nagyságától. A jászok a XVI. század végére elveszítették a nyelvüket. A nyelvük elvesztését felgyorsította az is, hogy a Jászságot dúló török hadjáratok a jász menekülteket szétszórták Magyarország más területeire is. A jászok hatalmas veszteséget szenvedtek el, de fennmaradtak, megőrizték a szabadságukat és a kiváltságaikat. Azonban a nyelvük elvesztése a fő és pótolhatatlan veszteség volt, amely a jászok további sorsát és Magyarország történelmében elfoglalt helyét is meghatározta.

Az alánok utódai a XIII. században elveszítették a kaukázusi hazájukat, négy évszázadmúltával elfelejtették az anyanyelvüket, s a magyar nép részévé kellett válniuk. Ki gondol közülük arra, hogyan határozza meg magát? «Jász vagyok», feleli bárki közülük. És hirtelen elgondolkodik, ha felteszik neki a kérdést, minek érzi magát inkább – jásznak vagy magyarnak. A válaszok különbözőek lehetnek.

Az alánok büszke utódainak nem olyan egyszerű dolog felismerni a történelmük bekövetkező alakulását. Évszázadok múlásával a jászok kultúrája gyökeresen megváltozott, a nyelvük eltűnt, de bármilyen körülmények között voltak, mindig igyekeztek megvédelmezni az önállóságukat és megőrizni jász öntudatukat.

A történészek vitatkoznak a jász fenoménről. Azzal magyarázható-e, hogy a jászok mindig készek voltak megvédeni az autonómiájukat, vagy a fő ok mégis a kiváltságokban keresendő? Azonban már régóta nem léteznek sem a kiváltságok, sem az autonómia. A jászok azonban igyekeznek őrizni a jász eredetüket, s rendíthetetlenül ragaszkodnak a történelmi emlékeikhez.

Fordította: Kovács J. Béla

A lelőhelyek:

<http://zarava.livejournal.com/188916.html>

A Gorec c. folyóiratban (Cyбoбoma, 13 aбзычma 2011 г.):

<http://gorets-media.ru/page/alany-i-vengry-roman-s-prodolzheniem-ili-uroki-istorii>

ALÁN–MAGYAR–JÁSZ PÁRHUZAMOK:

Azanbek Dzsanajev. «Alánok hadjáraton»; Észak-Oszétia Alánia Köztársaság Nemzeti Múzeuma

A Feszty körkép Pusztaszeren. A kép lovas témáit a jászapáti jász Vágó Pál festőművész festette

Ruszlán Szulejmanovics Bzarov

Бзарты Руслан Сулейманы фырт

Ruszlán Bzarov 2010-ben., a háttérben Kurginján és Larisza Habicova (az oszét parlament elnöke).

Ruszlán Szulejmanovics Bzarov (14.6.1958, Baku) — orosz történész, Kaukázus-kutató, közéleti személyiség, a történettudományok doktora, az Észak-Oszét Állami Egyetem professzora, szkíta-szarmata és az alán történelem és kultúra szakértője. Alánia Köztársaság társadalmi kamarájának tagja.

Életrajza

1958-ban, Bakuban született, ahol a gyermekkorát töltötte és az iskoláit végezte. A családja Ordzsonikidze (ma Vlajikavkáz) városába költözött, ahol beiratkozott az Észak-Oszét Állami Egyetem történelem fakultására, amelyet 1980-ban kiváló eredménnyel végzett el, s 1985-ben a Moszkvai Állami Egyetem aspiránsa lett. Azután vezető tanár, majd az orosz történelem és a Kaukázus-kutatás docense az észak-oszét egyetemen. A disszertációja «Az oszét társadalom szociális szerkezete a XVIII században és a XIX. Század első felében» nagy tudományos érdeklődésnek örvendett.

Tudományos és társadalmi tevékenysége

Bzarov professzor M. M: Blijevvel együtt az «Oszétia története» c. középiskolás tankönyv szerzője, ezenkívül az «Alánok – útjuk Nyugatra» c. az alánokkal mint európai fenoménnel foglalkozó film szöveggönyv-írója (rendező: Temina Tuajeva, 2007). Ugyancsak írta a Magyarországi Alánia szöveggönyvét (rendező: Temina Tuajeva, 2008.). Mindkét film a oszét nemzeti kinoprojekt, az «Alánok története» része. T. Kambolovval és A. Levitszkijjel, az Észak-Oszét Állami Egyetem professzoraival együtt ő volt az «Oszét nemzeti művelődés» koncepciója néven ismert széles társadalmi program egyik kidolgozója is.

Dolgozik egy nemzetközi alánkutató társaság megalakítása érdekében is. Jelentős munkásságot fejt ki Dél-Oszétia Köztársaság politikai és társadalmi életében is, szívósan küzd a dél-oszét nép függetlenségi jogaiért s akadálytalan fejlődéséért. Murat Dzsjojev már 2006-ban «az oszét nemzeti eszme egyik oszlopának» nevezte.

2012 januárjában Vlagyimir Putyin támogatásával Oroszország elnökségének az észak-
osztét népi törzsébe jelölték.